

КУЛТУРА ПОЛИСА
УДК 316.344:94(497.6)"14"
ПНР

АРАНЂЕЛ СМИЉАНИЋ
Филозофски факултет
Бања Лука

ВЛАСИ И ПРОМЈЕНЕ У СТРУКТУРИ БОСАНСКОГ ДРУШТВА У XV ВИЈЕКУ

Сажетак: Термин Влаха мијења се током Средњег вијека. У раном Средњем вијеку Власи представљају етничку категорију, док су у развијеном феудализму власи социјална категорија. Све до касног Средњег вијека ови власи сточари у оквиру босанске државе немају већи значај. До промјене долази у другој половини XIV и у првој половини XV вијека, када се издваја једна група влашких старјешина, који се богате захваљујући трговини са Дубровчанима и служећи њима. Владари и обласни господари дарују их посједима и титулама тако да постепено настаје један нови слој ситног племства, које води порјекло из влашке категорије становништва. Код овог ситног племства постоје неке разлике у односу на старо проистекле из специфичности њиховог новог положаја. У првим годинама турске владавине власи ситни племићи успјели су, бар привремено, да се уклопе у турски феудални систем.

У другој половини XIV и у првим деценијама XV вијека богати се и економски јача једна група влашких старјешина захваљујући учешћу у дубровачкој трговини. Они добијају од краљева и обласних господара титуле и посједи са чиме им расте друштвени углед и значај. На тај начин влашке старјешине се полако укључују у феудални систем доприносећи модернизацији босанског друштва. Временом мијењају стари традиционални сточарски начин живота више се везујући за земљу. Са доласком Турака ови способни људи добро се уклапају у нови тимарски систем и даље се богатећи, али временом им то освајачи ускраћују тако да губе економску моћ и политички значај утапајући се у маси влаха из које су и потекли.

Кључне речи: Власи – етничка и социјална категорија, сточари, друштвена организација, катуни, трговина, Дубровчани, каравани, примићури, богаћење, титуле и земљишни посједи, феудална потчињеност, значај и углед, Босна, племените баштине, Турци, тимарски систем.

Писати о власима у XV вијеку и није толико незахвално захваљујући релативном обиљу литературе посвећене њима, као и одређеној количини савремених историјских извора сачуваних углавном у Дубровачком архиву. Посебно су добро покривене сфере њиховог економског, друштвеног, па донекле и политичког живота. Истраживачи у прошлости су нас задужили бројним расправама, студијама и књигама посвећеним власима. Чак је одржан и научни скуп чија су тема били власи, а касније је објављен и зборник радова и дискусија са тог скупа. За израду овог рада послужио сам се свим мени доступним библиографским јединицама, али и неким објављеним историјским изворима. У овом раду није ми жеља била да понављам све мање више познате чињенице о власима, већ да покушам показати промјене до којих долази међу власима у XV вијеку, својеврсну модернизацију у њиховој друштвеној организацији, али и утицај на модернизацију комплетног босанског друштва у том периоду.

Власима се обично називају остатци романизованих старосједелаца, који су се послвије досељења Словена одржали као сточари у мањим или већим групама, у разним дијеловима Балканског полуострва. Окружени словенским становништвом и упућени на сарадњу с њим, влашки катуни нису успјели да сачувају своје првобитно етничко обиљежје, већ су временом словенизовани. Овај процес је у XIII вијеку ушао у завршну фазу. Већ у првој половини XIV вијека власи су посебна друштвена категорија. (Сима Ћирковић и Раде Михаљчић, 1999: 87) Велики број влаха – сточара у том је вијеку промјенио свог врховног господара када су ушли у састав босанске државе за вријеме бана Стјепана II Котроманића. Овдје се мисли на данашњу Херцеговину, углавном њен источни дио.

У том периоду власи су, као власници коња и добри познаваоци путева, били главни посредници у трговини између При-

морја и унутрашњости Балкана, преносећи на својим коњима робу дубровачких, босанских и српских предузетника, а понекад и своју. (Сима Ћирковић и Раде Михаљчић, 1999) Са развојем трговине временом расте и њихов значај у друштву. Све до тада они су некако били потиснути као сточари, на маргинама друштвеног развоја, али тада ситуација почиње да се мијења. То је и видљиво из раста броја уговора о преносу робе уколико се дубље залази у XIV вијек, а највећи је у првим деценијама XV вијека. (Михаило Динић, 1978: 306) Власи су организовали караване, којима је роба из Дубровника преношена у унутрашњост, али и из унурашњости у Дубровник. Од тога су користи имали сви, а највише поред, наравно, трговаца и старјешине каравана примићури или крамари. Поред ове трговине власи су се бавили и ситном трговином доносећи своје сточне производе у приморске градове и мијењајући их за занатске артикле. (Константин Јиречек, 1978: 179) Ипак су од влаха највећу корист у трговини имали управо крамари, који су склапали уговоре са трговцима и одговарали за њихово извршење, организовали караване и водили га ка постављеном циљу богатећи се тим послом. Било је крамара који су постали славни људи своје врсте као Хлапац Станковић, Херак Милошевић и Дубравац Милићевић. (Михаило Динић, 1978: 320) Првих деценија XV вијека највећи број каравана који су полазили из Дубровника био је под њиховим вођством. Поред горе наведених крамара могу се споменути још и Брајко Стјепејевић из Ћурђевића 1379, Хлап Милатовић из Буквића 1393, Борисав Бојковић из Мириловића 1408, Баљко Хераковић из Малешеваца 1435-6. године. (Михаило Динић, 1978)

Тако се постепено богатио и јачао горњи слој влашког друштва са чиме се јављала жеља за приближавањем ка властели. Тим успјешним и предузетним влашким старјешинама све више пажње почињу да поклањају краљеви и обласни господари. Тако на примјер влах Прибислав Познановић је 1435. краљев човјек. О његовој економској моћи, али и способности свједочи да је био спреман да плати краљу сто дуката ако не изврши обавезу да пренесе 40 тавара соли у Крешево. (Михаило Динић, 1978: 327)

На руку жељама горњег влашког слоја, који теже већем угледу па и утицају у друштву иде и даља дезинтеграција власти у

босанској држави, када се за поједине влахе боре обласни господари покушавајући их довести у свој табор. Они добијају титуле и земљишне посједе тако да њихова цијена расте, а са тиме и друштвени углед. Захваљујући свему томе влашка друштвена организација се све више прилагођава босанском феудалном систему. Од првих деценија XV вијека се на влахе гледа као на људе својих катунара, а у исто вријеме старјешине катуна почињу добијати титуле кнеза и негдје чак војводе. (Сима Ћирковић, 1964: 219) Типичан примјер влаха који је успио у својим амбицијама био је војвода Стјепан Милорадовић. Спомиње се још 1415. када је са братом Ћурђем водио војску браће Павловића, која је дјеловала око Сливна. (Владимир Ћоровић, 1999: 418) Касније је прешао у службу херцега Стјепана и то након смрти војводе Иваниша Павловића, који је умро у децембру 1450. (Сима Ћирковић, 1964: 30) Имао је своју област у околини Стоца, а наслиједио га је син Петар. (Marko Vego, 1964: 13)

Наравно да ови влашки кнезови и војводе нису у држави и друштву имали ранг и углед праве властеле, али су се трудили да свој „нобилитет“ докажу опонашањем властеле и грабљењем спољашњих знакова племенитости. (Сима Ћирковић, 1964: 219) Власи су обласним господарима били потребни и због ратовања као способни ратници и коњаници, али и због њихове велике бројности. Ипак, негдје се може опазити да је обласном господару најтеже да баш влахе држи у послушности. То је морало наводити господаре да повлашћују влашке старјешине и да им даровима и милостима олакшају продирање у кругове угледног друштва. (Сима Ћирковић, 1964)

Промјене видљиве у тадашњем влашком друштву испољавају се на више начина. Умјесто дотадашњег називања људи по катуни из кога долазе сада се они означавају као људи овог или оног влашког старјешине. Вјероватно ту има и неке феудалне потчињености. С друге стране дешавају се и мање видљиве промјене у оквиру босанског друштва са уласком те групе влашких вођа у редове ситног племства. Ти људи нису више необразовани и заостали брђани, који имају само стоку и мање значајне титуле. Они сада имају посједе, стална боравишта, своје људе који раде за њих, и полако почињу да воде своју самосталну политику надајући се новим користима.

Од катуна код којих се најприје јављају промјене треба навести Бурмазе, чији катунар Ненко Крајсаљић 1419. се обавезује на вјерност војводи Сандаљу Хранићу. (Синиша Мишић, 1996, 174) Своје влашке старјешине је у великом броју имао и Стјепан Вукчић Косача. Треба споменути влахе Риђане, чији су главари Лукац и Радуј Михаћевић извршили 1439. један упад у Конавле и пљачкали дубровачке сељаке, па су се ови жалили војводи Стјепану. (Сима Ћирковић, 1964: 39) Десет година касније ти власи Риђани имају и свог кнеза. За разлику од њих власи из Катун Плеске имају војводу Вукаса Вигњевића, који се спомиње у једној тужби 1449, али и касније 1457. године. (Сима Ћирковић, 1964: 273)

У посљедњим годинама постојања средњовјековне босанске државе растао је значај па и углед влашких старјешина већ увелико инкорпорираних у феудални систем. Сада су се у већој мјери почели јављати синови, а гдјекод и унуци првих влашких кнезова и војвода. С обзиром на њихову снагу не изненађује да многи крупни феудалци више полагају на њих него на своје трупе у борби са Турцима. Ипак ни власи нису потпуно поуздани, некад издају своје господаре и прелазе на страну освајача па онда пљачкају хришћанске земље.

Видјевши пропаст босанске државе и феудалног система, као и снагу освајача они им се предају да би заузврат остали на својим посједима, добили нове, а са тим и звучнија звања но раније. Више је таквих примјера, а неопходно је навести само неке карактеристичне, који добро илуструју тај процес. У нахији Благај живјела је скупина влаха гдје је најбројнији био катун војводе Петра Храбрена са братом Вукићем. Војвода Петар је 1468/9 имао тимар у нахији Конац-поље, 1477. добио је у закуп лађе на Неретви од Почитеља до мора. (Синиша Мишић, 1996: 181) Нешто мањи је катун Влађа Бијелића. Он је био старјешина групе Влаховића, а тимар му је био у нахији Дабар. Сахрањен је око 1475 у цркви Влаховић код Љубиња, гдје му је вјероватно била баштина. (Marko Vego, 43) Наслиједио га је син Вукосав Влађевић, али он је ускоро погинуо у Крајини. Његов властеоски понос огледа се у томе што покојник истиче да почива на својој племенитој баштини. (Marko Vego, 45)

Син Стјепана Милорадовића, војвода Петар Стјепановић је умро између 1471 и 1490, а сахрањен је у селу Ошанићи код Стоца. (Гордана Томовић, 1974: 120) Западно од Неретве такође је било влаха, а познате су и неке војводе из турског периода, као на примјер војвода Дадоје у Приморју (Синиша Мишић, 1996: 181) и војвода Владимир између Мостарског блата и Љубушког и Имотског. (Синиша Мишић, 1996: 181) У историјским изворима сачувана је успомена и на још неке влашке кнезове и војводе од којих посебно треба споменути можда и најпознатијег из турског периода, а то је Херак Вранеш. Он је водио поријекло из нахије Љубовић у подручју Лима. (Nedim Filipović, 1974: 129) Већ од успоставе османске власти у Херцеговини постао је лојалан сарадник Турака и укључен је у тимарски систем. (Nedim Filipović, 1974: 145) Носио је титулу кнеза. Од Турака је на управу добио Требиње и Попово поље крајем 1476, али је у љето наредне године престала његова управа над тим крајем. (Bogumil Hrabak, Herak Vraneš, 1955: 61-62) Овакво стање ствари сасвим је разумљиво имајући у виду потребу Турака да се учврсте на освојеном територију, али и жељу влашких старјешина за очувањем свог статуса и то да су уживали посебне привилегије, да су били ослобођени пореза, добијали раднике и тимаре на уживање. (Milan Vasić, 1986: 62)

У завршном дијелу рада требало би се осврнути на оно што је сигурно утврђено када је у питању процес јачања горњег влашког слоја, као и то која су питања остала спорна и неријешена. У другој половини XIV вијека, а посебно у првим деценијама XV вијека богати се и економски јача једна група влашких старјешина. Захваљујући наклоности обласних господара добијају титуле и посједе, расте им друштвени углед и значај па се полако укључују у феудални систем доприносећи на тај начин модернизацији босанског феудалног друштва. Упоредо са тим мијењају стари традиционални сточарски начин живота више се везујући за земљу. Са доласком Турака ови сналажљиви људи добро се уклапају у нови тимарски систем и даље се богатећи, али временом им то освајачи ускраћују па полако губе и економску моћ и политички значај и утапају се у осталој маси влаха из које су и потекли. Ипак, остаје неријешено колико су и како могли да утичу на политички живот у Босни, да ли су можда имали само локални значај или нешто више, да ли би се процес њиховог јачања наставио на

рачун слабљења старог племства, какве су биле њихове крајње амбиције. Ова и друга питања готово је немогуће ријешити, а истини се може приближити смијелим претпоставкама утемељеним бар донекле на постојећим изворима.

Литература:

- Bogumil Hrabak, Herak Vraneš (1955): *Godišnjak Društva istoričara Bosne I Hercegovine*, VII, Sarajevo.
- Владимир Ђоровић, Хисторија Босне, Бања Лука-Београд, 1999, 418.
- Гордана Томовић (1974): *Морфологија ћириличких натписа на Балкану*, Београд.
- Константин Јиречек (1978): *Историја Срба*, II, Београд.
- Marko Vego (1964): *Zbornik srednjovjekovnih natpisa Bosne I Hercegovine*, II, Sarajevo.
- Михаило Динић (1978): *Српске земље у средњем веку*, Београд.
- Nedim Filipović (1974): *Vlasi i uspostava timarskog sistema u Hercegovini*, Godišnjak- knjiga XII, Sarajevo.
- Milan Vasić (1986): *Socijalna struktura jugoslovenskih zemalja pod osmanskom vlašću do kraja XVIII vijeka*, GDIVIH, XXXVII, Sarajevo.
- Сима Ћирковић и Раде Михаљчић, (1999): *Лексикон српског средњег века*, Београд.
- Сима Ћирковић (1964): *Историја средњовјековне босанске државе*, Београд.
- Сима Ћирковић (1964): *Херцег Стефан Вукчић Косача и његово доба*, Београд.
- Синиша Мишић (1996): *Хумска земља у средњем веку*, Београд.